

УДК 65014.1:334.716

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**Мешкова Н.Л.**, асистент, Донбаський державний технічний університет, м. Алчевськ**Мешкова Н. Л. Комплексний підхід до оцінки ділової активності підприємства.**

Запропоновано комплексно оцінювати стан ділової активності підприємства із використанням сукупності показників, які розподілено за кожним етапом процесу забезпечення ділової активності з урахуванням їх економічної сутності у відповідності зі змістовним навантаженням етапів. Ділова активність промислового підприємства у роботі визначається як процес щодо забезпечення досягнення цілей розвитку підприємства у сфері виробництва і реалізації продукції, який включає такі основні етапи, як: 1) вивчення змін у зовнішньому оточенні підприємства і своєчасне реагування на них дієвими заходами; 2) забезпечення ефективності основного виду діяльності на основі скорочення операційних витрат і підвищення рентабельності виробництва; 3) створення конкурентних переваг промислового підприємства на ринках товарів на основі впровадження нових технологій, задоволення попиту споживачів відповідно до їх потреб у різні проміжки часу. У роботі обґрунтовано, що на першому етапі для оцінки стану ділової активності доречно застосовувати коефіцієнт стійкості економічного зростання. На другому етапі щодо забезпечення ділової активності підприємства пропонується застосовувати для оцінки такі показники, як коефіцієнти оборотності окремих елементів активів і коефіцієнти оборотності окремих елементів пасивів підприємства, а також показники тривалості обороту. На третьому етапі – оптимальне співвідношення між темпом зростання прибутку, доходу та активів, яке має назву «золоте правило економіки підприємства». Розроблено методику розрахунку темпових показників із «золотого правила економіки підприємства» за даними вітчизняних форм фінансової звітності, що надає можливість проаналізувати конкурентні переваги підприємства для стимулювання ділової активності.

Мешкова Н. Л. Комплексный подход к оценке деловой активности предприятия.

Предложено комплексно оценивать состояние деловой активности предприятия с использованием совокупности показателей, которые распределены по каждому этапу процесса обеспечения деловой активности с учётом их экономической сущности в соответствии с содержанием этапов. Деловая активность промышленного предприятия в работе определяется как процесс по обеспечению достижения целей развития предприятия в сфере производства и реализации продукции, который включает такие основные этапы, как: 1) изучение изменений во внешнем окружении предприятия и своевременное реагирование на них действенными мерами; 2) обеспечение эффективности основного вида деятельности на основе сокращения операционных расходов и повышения рентабельности производства; 3) создание конкурентных преимуществ промышленного предприятия на рынках товаров на основе внедрения новых технологий, удовлетворения спроса потребителей в соответствии с их потребностями в разные промежутки времени. В работе обосновано, что на первом этапе для оценки состояния деловой активности целесообразно использовать коэффициент устойчивости экономического роста. На втором этапе по обеспечению деловой активности предприятия предложено использовать для оценки такие показатели, как коэффициенты оборачиваемости отдельных элементов активов и коэффициенты оборачиваемости отдельных элементов пассивов предприятия, а также показатели длительности оборота. На третьем этапе – оптимальное соотношение между темпом роста прибыли, дохода и активов, которое получило название «золотое правило экономики предприятия». Разработана методика расчёта темповых показателей из «золотого правила экономики предприятия» по данным отечественных форм финансовой отчётности, что позволяет проанализировать конкурентные преимущества предприятия для стимулирования деловой активности.

Meshkova N. A Complex approach to the estimation of the enterprise's business activity.

It has been suggested to give an integrated estimate of the state of the enterprise's business activity using the complex of indices, which are distributed by each stage of ensuring the business activity taking into account their economic matter in accordance with the stages contents. Business activity of an industrial enterprise is defined in the article as a process to ensure the achievement of the aims of the enterprise's development in the sphere of production and products' realization, which includes the following main stages: 1) the study of the changes in the external environment of an enterprise and timely response by the corresponding measures; 2) ensuring efficiency of the main kind of activity by reducing operating expenses and increasing production profitability; 3) creation of competitive advantages of the industrial enterprise on the market on the basis of implementation of new technologies, meeting the consumers' demand in accordance with their needs in various periods. The article determines that on the first stage to estimate the business activity it is efficient to use the coefficient of economic growth stability. On the second stage of ensuring the business activity of the enterprise it is suggested to use the turnover indices of particular assets and liabilities elements as well as coefficient of turnover duration. On the third stage there is an optimal balance between the profit growth rate, income and assets, which is called 'the golden rule of business economics'. There has been developed the technique of the speed indices calculation from 'the golden

rule of business economics' on the data of the national financial reporting forms which allows one to estimate the competitive advantages of the enterprise in order to stimulate its business activity.

Постановка проблеми. Оцінка ділової активності підприємства є найбільш дослідженим питанням в загальній проблемі управління діловою активністю суб'єктів господарювання. Аналіз ділової активності – це один із основних напрямів аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств. Дослідження різних наукових джерел інформації дозволило дійти висновку, що аналіз фінансового становища підприємства в основному зводиться до оцінювання таких груп показників, як платоспроможність і ліквідність, фінансова стійкість, майновий стан, рентабельність та ділова активність. Отже, завдання оцінювання ділової активності постає як одне із важливіших для прийняття управлінських рішень у сфері розвитку підприємства, формування стратегії функціонування на перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо питання оцінки ділової активності підприємства, то слід зазначити, що, як довів аналіз літературних джерел [1, с. 195; 2; 3, с. 14; 4, с. 145; 5, с. 127; 6-10], деякі науковці окремо його не розглядають. Так, оцінка ділової активності на мікрорівні здійснюється у рамках дослідження: оборотності (оборотності обігових коштів, швидкості обороту капіталу); фондівдачі (або коефіцієнту оборотності основних засобів); продуктивності праці; рентабельності; заходів антикризового фінансового управління; фінансового стану: прогнозування банкрутства з використанням інтегрального показника (моделей Альтмана, Таффлера та інших моделей); ефективності (ефективності використання оборотних активів, ефективності управління капіталом).

У монографії М.П. Войнаренко і Т.Г. Рзаєвої [3, с.14] наведено два основні напрями оцінки ділової активності: 1) із виділенням коефіцієнтів ділової активності (при цьому вивчаються певні характеристики ділової активності); 2) із виділенням показників щодо використання коштів (поняття «ділова активність» не розглядається як окрема категорія).

Таким чином, як висновок, слід відзначити, що подальші отримані результати дослідження оцінки ділової активності підприємств потребують свого подання в узагальненому вигляді з обґрунтуванням:

- необхідної (оптимальної) кількості показників, аналіз яких розкриває стан ділової активності;
- віднесення існуючої сукупності індикаторів оцінки саме до показників, що характеризують стан ділової активності.

Метою статті є удосконалення підходу до оцінки ділової активності промислового підприємства в посткризових умовах господарювання.

Викладення основного матеріалу. При дослідженні проблеми оцінювання ділової активності підприємства у роботі наголошується на комплексному підході до оцінки, який полягає у тому, що:

по-перше, потрібно виділити індикатори для аналізу ділової активності як процесу на кожному з трьох етапів реалізації цього процесу (на етапі 1) оцінки зовнішнього оточення, 2) аналізу основного виду діяльності, 3) аналізу конкурентних переваг);

по-друге, довести наявність зв'язку ділової активності з іншими групами показників і вказати їх роль при вивченні стану ділової активності;

по-третє, обґрунтувати важливість оцінки ділової активності промислового підприємства при здійсненні операційної діяльності.

Результати дослідження показників, які оцінюють ділову активність підприємства, про що наголошується у проаналізованих методичних рекомендаціях, монографіях та інших наукових виданнях [1-10], довели, що більшість запропонованих коефіцієнтів оцінюють оборотність активів підприємства та окремих елементів активних засобів (наприклад, дебіторської заборгованості) і джерел формування засобів (кредиторської заборгованості як приклад). Дійсно, оборотність активів і пасивів характеризує промислове підприємство з позиції прояву активності в процесі здійснення операційної діяльності.

Поряд із коефіцієнтами оборотності оцінку ділової активності суб'єкта господарювання надають показники, що визначають тривалість (час) обороту в днях за окремими елементами обігових активів, а також тривалість операційного і фінансового циклів. Ці показники характеризують ефективність здійснення операційної діяльності, оскільки на їх основі визначається ресурсний стан підприємства у процесі виробництва і реалізації продукції. Слід підкреслити, що саме із використанням цієї сукупності показників автором статті пропонується доводити ефективність основного виду діяльності, тобто реалізувати другий етап загального процесу забезпечення ділової активності суб'єкта господарювання.

Як відомо, оцінка ділової активності на кількісному рівні передбачає дослідження темпів зміни основних показників діяльності [5; 6; 7, с.245; 14, с.262; 39]. Темп зміни (зростання або зменшення) здебільшого визначають за розміром прибутку (балансового або чистого), доходу від реалізації продукції та активів (сукупного капіталу) підприємства. Система нерівностей, яка утворюється за трьома основними оцінюваними темповими показниками, має назву «золоте правило економіки підприємства».

Співвідношення між показниками виражається таким чином

$$100\% < T_A < T_{BP} < T_{П}, \quad (1)$$

де $T_A, T_{BP}, T_{П}$ – темп зростання відповідно активів підприємства, виручки від реалізації продукції та прибутку підприємства.

Слід зазначити, що значення показників у наведеному співвідношенні мають зростати (бути більшими за 100%). Отже, термін «темп зменшення» не відповідає логіці та змісту співвідношення.

Методику розрахунку наведених у формулі 1 показників представлено у табл. 1. Слід відмітити, що у проаналізованій науковій літературі поза увагою залишається порядок розрахунку темпових показників, отже виникають питання:

який дохід потрібно використовувати для розрахунку (чистий чи загальний);

який фінансовий результат (валовий або чистий прибуток, від операційної чи звичайної діяльності тощо) необхідно співставляти з доходом.

Як довели результати проведеного дослідження, центральне місце у розглядуваному співвідношенні займає реалізація продукції, який співставляється як з активами, так і з прибутком підприємства. Автором даної роботи пропонує у розрахунках використовувати таку статтю форми №2, як чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) із кодом рядка 035, аргументуючи тим, що цей показник є величиною, яка генерується на рахунку підприємства і не враховує податок на додану вартість та інші обов'язкові вирахування з доходу, які не залежать від виробничого процесу.

Таблиця 1 -Методика розрахунку показників із «золотого правила економіки підприємства»

Найменування показників	Порядок визначення показників:	
	формула розрахунку	рядки у фінансових документах
Темп зміни активів підприємства (T_A)	$\frac{\bar{A}_z}{\bar{A}_i}$, де A_k, A_n – середній розмір активів відповідно за звітний і попередній період, тис. грн.	$\frac{\Phi 1(280)_n}{\Phi 1(280)_{n-1}}$
Темп зміни виручки від реалізації продукції (T_{BP})	$\frac{\hat{A}D_z}{\hat{A}D_i}$, де BP_z, BP_n – виручка від реалізації продукції відповідно за звітний і попередній період, тис. грн.	$\frac{\hat{O}2(035), \check{\alpha} \check{\delta}.3}{\hat{O}2(035), \check{\alpha} \check{\delta}.4}$
Темп зміни прибутку підприємства (T_P)	$\frac{\check{I}_z}{\check{I}_i}$, де P_z, P_n – чистий прибуток відповідно за звітний і попередній період, тис. грн.	$\frac{\hat{O}2(220), \check{\alpha} \check{\delta}.3}{\hat{O}2(220), \check{\alpha} \check{\delta}.4}$

Примітка. n, n-1 – відповідно фінансовий документ за період n (звітний) і за період n-1 (попередній); гр.3 і гр.4 – відповідно графа 3 і графа 4 у фінансовому документі.

Щодо визначення, яким у розрахунку має бути прибуток підприємства, то, на думку автора роботи, потрібно використовувати розмір саме чистого прибутку підприємства, який урахує фінансовий результат за усіма видами діяльності і показує величину коштів, яка залишається на підприємстві після здійснення усіх платежів.

Сутність наведеного у формулі 1 співвідношення зводиться до наступного:

$100\% < \hat{O}A$ – означає, що активи підприємства повинні постійно зростати, отже має зростати економічний потенціал, з яким прямо пов'язана ділова активність;

$\hat{O}A < TAD$ – свідчить про те, що темп зростання виручки від реалізації продукції повинен бути більшим за темп зростання активів суб'єкта господарювання, що стає можливим в умовах ефективного використання ресурсів, підвищення оборотності активів і капіталу, отже активізації ділової активності;

$TAD < TI$ – вказує на те, що за темпом зростання прибуток має перевищувати виручку від реалізації продукції підприємства. У даному випадку потрібно, щоб зростала рентабельність підприємства, скорочувалися витрати (адміністративні, витрати на збут продукції, фінансові витрати), спрощувалася механізм оподаткування прибутку підприємства.

Виконання наведених співвідношень є результатом ефективної організації господарської і фінансово-економічної діяльності. У даній роботі автором пропонується зв'язати можливість досягнення «золотих» співвідношень із конкурентними перевагами підприємства, забезпечення яких покладено в основу третього етапу при дослідженні ділової активності як процесу.

Дійсно, від стану ринкової кон'юнктури, від рівня конкурентної боротьби у ринковому середовищі, від створення рівного доступу усіх підприємств на ринки сировини, палива, енергії тощо, від прогресивних перетворень на підприємстві (модернізації виробництва, впровадження нових технологій, які дозволяють сформувати конкурентоспроможну ціну на продукцію і підвищити попит споживачів на неї) залежить темп зростання:

активів підприємства, що досягається оновленням активної частини основних виробничих фондів, збільшенням частки власного капіталу в умовах забезпечення незалежності від зовнішніх запозичень;

виручки від реалізації продукції, який формується на ринках товарів, послуг та в умовах конкуренції передбачає постійне скорочення операційних витрат і задоволення попиту споживачів в обсягах і якості продукції; необхідний темп зростання показника також забезпечується через розширення мережі постачань продукції, через створення нових ринків збуту продукції;

чистого прибутку, що передбачає забезпечення надійних і підтримання постійних зв'язків із клієнтами і постачальниками товарів для досягнення безперебійних поставок сировини і своєчасного відвантаження готової продукції на умовах відстрочки платежу, надання комерційного кредиту або обговорення альтернативних форм здійснення розрахункових операцій.

Отже, необхідність забезпечення вказаних темпів зростання сприяє стимулюванню і активізації ділової активності підприємства, зростання його економічного потенціалу, створенню конкурентних переваг у нестабільному ринковому середовищі. Слід наголосити, що не є негативним моментом невиконання наведених співвідношень лише у тому випадку, коли підприємство здійснює витрати на технічне переоснащення виробничих ділянок, вкладає кошти у вигідні проекти, оскільки прибуток від цих заходів надійде тільки через деякий час.

Окрім вже розглянутих показників, ділова активність оцінюється на основі коефіцієнта стійкості економічного зростання ($K_{ст}$), який при розрахунку представляється як сукупність чотирьох факторів, які перемножуються між собою, що утворює факторну модель.

На основі даної моделі приймаються рішення щодо стану ділової активності підприємства, а саме: темпів розвитку видів діяльності в умовах, що сформувалися у зовнішньому середовищі, в діючих умовах забезпечення виробничого процесу, реалізаційної, фінансової та дивідендної політики.

Якщо записати коефіцієнт стійкості економічного зростання у спрощеному вигляді, то можна простежити зв'язок ділової активності з видами діяльності та іншими групами показників, що оцінюють фінансовий стан підприємства.

Отже, факторна модель $K_{ст}$ набуває такого вигляду

$$K_{ст} = Ч_{пр} \cdot P_{пр} \cdot K_{обА} \cdot K_{фз}, \tag{2}$$

де $Ч_{пр}$, $P_{пр}$, $K_{обА}$, $K_{фз}$ – відповідно частка чистого прибутку, що реінвестується у виробництво; рентабельність продажів; коефіцієнт оборотності обігових активів і коефіцієнт фінансової залежності.

З формули 2 можна зробити висновок, що ділова активність підприємства тісно перетинається з операційною діяльністю, що доводить наявність прямого зв'язку показника оцінки ділової активності із оборотністю і рентабельністю, а також з фінансовою діяльністю, на що наголошує показник фінансової залежності та показник розподілу чистого прибутку (на реінвестування чи сплату дивідендів). При цьому слід відмітити вплив ділової активності відповідно на показники із таких груп, як рентабельність і фінансова стійкість.

Відомо, що темпи розвитку діяльності підприємства залежать від зовнішнього оточення: стабільності у правовому, політичному, економічному, фінансовому полі тощо. У зв'язку із цим у даній роботі автор пропонує виявити позитивні зміни у зовнішньому середовищі, які сприяли б активізації стану ділової активності підприємства на основі дослідження зміни факторів у розглянутій моделі. Таким чином буде забезпечено реалізацію першого етапу в дослідженні ділової активності як процесу. Взагалі індикатори оцінки ділової активності підприємства на кожному із етапів забезпечення активної діяльності в узагальненому вигляді можна представити схематично (рис. 1).

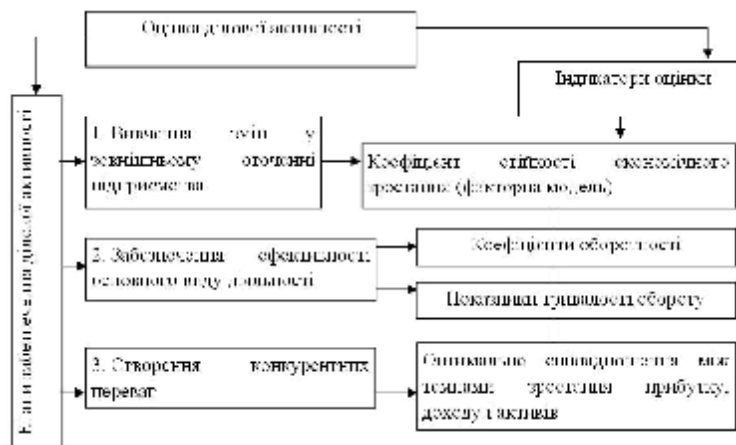

Рис. 1. Індикатори оцінки ділової активності за етапами

Отже, в умовах впливу зовнішнього середовища активізація ділової активності має супроводжуватися забезпеченням зростання рентабельності продажів, збільшенням оборотності обігових

активів, зменшенням фінансової залежності. Докладно вплив зовнішнього середовища підприємства на зміну факторів у моделі оцінки ділової активності подано у табл. 2.

Таблиця 2 - Взаємозв'язок між зміною факторів у моделі оцінки ділової активності та зміною зовнішнього середовища

Найменування факторів	Зміна факторів	Позитивні зміни у зовнішньому середовищі:
Рентабельність продажів ($P_{пр}$)	Зростання	– зменшення податкового тиску; – створення умов для розвитку «чесної» конкуренції; – надання пільг, гарантій на державному рівні тим виробникам, які впроваджують нововведення
Коефіцієнт оборотності обігових активів ($K_{обл}$)	Збільшення	– спрощення процедур повернення боргів (дебіторської заборгованості); – сприяння використанню амортизаційних ресурсів на оновлення основних фондів підприємства
Коефіцієнт фінансової залежності $K_{фз}$	Зменшення	– створення можливості отримання пільгових кредитів для розширення діяльності; – удосконалення законодавчої бази у сфері інвестування

З інформації, представленої у табл. 2 можна сформулювати висновок, що на державному рівні існують важелі, які здатні стимулювати ділову активність промислових підприємств і реальними діями протистояти розвитку кризових явищ, протидіяти банкрутству і вимушеному закриттю підприємств.

Висновки. Забезпечення комплексного підходу до оцінки ділової активності промислового підприємства сприятиме успішній реалізації етапів, за якими здійснюється активізація операційної діяльності. Розглянуті індикатори оцінки надають можливість отримати інформацію про результативність заходів управління та у подальших дослідженнях виділити особливості управління діловою активністю в умовах конкуренції, нестабільності у посткризовому періоді.

Список використаних джерел:

1. Анализ финансово – хозяйственной деятельности предприятия [Текст]: [учебник] / С.М. Пястолов. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 336с.
2. Варавка В.В. Аналіз ділової активності як інструмент управління грошовими потоками підприємства [Текст] / В.В. Варавка // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №2. – С.184-191.
3. Войнаренко М.П. Ділова активність підприємств: проблеми аналізу та оцінки [Текст]: [моногр.] / М.П. Войнаренко, Т.Г. Рзаєва. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 284 с.
4. Ковалёв В.В. Введение в финансовый менеджмент [Текст] / В.В. Ковалёв. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 768 с.
5. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій [Текст]: [моногр.] / Л.О. Лігоненко. – К.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2001. – 580 с.
6. Методичні рекомендації щодо підготовки аудиторського висновку при перевірці відкритих акціонерних товариств та підприємств - емітентів облігацій (крім комерційних банків) [Текст]: Протокол засідання Аудиторської палати України від 23.02.2001 р. №99 // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 4. – С.3-13.
7. Нацыпаева Е.А. Количественные показатели оценки деловой активности предприятия [Текст] / Е.А. Нацыпаева // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2012. – №2. – С. 68-72.
8. Островська О. Оцінка фінансового стану підприємств в умовах стандартизації фінансової звітності [Текст] / О. Островська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – №2. – С. 28 – 35.
9. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації [Текст]: Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01.2001 №49/121 // Офіційний вісник України. – 2001. – №7. – Ст. 290. – (зі змін.).
10. Сидоренко І.В. Сравнение методик оценки деловой активности предприятия [Текст] / Е.А. Нацыпаева // Вестник Самарского экономического университета. – 2008. – №7. – С. 108-111.

Ключові слова: ділова активність, промислове підприємство, оцінка ділової активності, комплексний підхід, показники оборотності, темпові показники, факторна модель.

Ключевые слова: деловая активность, промышленное предприятие, оценка деловой активности, комплексный подход, показатели оборачиваемости, темповые показатели, факторная модель.

Keywords: business activity, industrial enterprise, estimation of business activity, complex approach, turnover indicators, growth indices, factor model.